

המהדורה החדשה של פסיקתא (דרב כהנא*)

מאת ד"ר גרשון זאב בראודה

א. פרושים במאמרים חזקוקים באור, ושחמחדייר לא מיפל בחם כלל חבלי יולדה יבאו לו (הושע יג: יג) ³⁶⁻³⁷. — המשך הפסוק: „הוא בן לא חכמי. ובכן הדרש הוא שלעשו — הבן לא חכם של רבקה — יבואו חבלי יולדה של אמו יולדתו. לעולם ⁵⁶. — באורו של בובר (דף לא): הולם והנהו: „דרש לעולם, עולם המות מלשון, כי הולך אדם אל בית עולמו (קהלת יב: ה) וכן, יורדי בור אל עם עולם (יחזקאל כו: כ).“

ותקנה את הצואה בחיקה ⁷⁴. — בפס"ר סה: מאיר איש שלום מוחק את המלה „בחיקה“.

יש הפרש בין זכות אבות לזכות אמהות ⁹². — האבות משולים להרים והאמהות לגבעות. ראה פס"ר ר"ב ה (מט:).

עיקר שיטתו של ישראל... ⁹⁴. — שמונים ושש שנה כי „עיקר טרחותא מיטרא פ"ו יום הוא“. ראה השמטות מחידושי רד"ל לשהש"ר ב: יא.

עזי וזמרת יה ⁹⁴. — עזי של יה, התורה היא הזמרה.

התאנה חנסה פניה ⁹⁴. — ופרחי הפרי נסלו. כמו כן במשך שלושת ימי האפלה בני ישראל שלא האמינו בבטולה נסלו מתים ונקברו.

אילו טלי בכורים ⁹⁵. — התאנה באה למעלה מכל המינים. ראה תוספתא בכורים ב: ח (עמוד 292).

אחיז בן אטז ⁹⁷. — כלומר אחיז עשו, בן רבקה אמך. ואכירה לי ⁹⁹. — אין כירה אלא לשון מכירה (חולין צב.).

כסף ⁹⁹. — בזכות הכסף כלומר הצדיקים נאלו ישראל בס"ו בניסן (חולין צב.).

מגולי בלורית ¹⁰⁰. — „מסתפרין בתספורת של גוים, שהיא מדורי עבודה זרה. עיין דב"ר ב. י"ח“. מרדכי מרגליות בויק"ר תקכ"ח.

כתב לה איפטיה... למלכותו ¹⁰¹. — וההמשך: כך אמר הקדוש ברוך הוא כיון שבראתי את עולמי היו אומות העולם עומדים לא נתתי להם לא חודש ולא שבת. וכיון שעמדו ישראל נתתי להם ראשי חדשים ועיבור שנים. לכך נאמר החודש הזה לכם (ילק"ש בא קצ).

במנורה, בשרצים ובלבנה ¹⁰⁴. — מעשה המנורה, סימני השרצים, וצורות הלבנה עינים קשים הם.

חודשי שנה וחודשי תקופה שוים ¹⁰⁴. — ראה Edgar Frank, *Talmudic and Rabbinical Chronology*, New York, 1956, p. 52, note 81

בסלית מצויצת ¹⁰⁵. — ובציצית פתיל תכלת שמסמן תכלת השמים.

¹¹⁰. — אחרי המלים „וראה אותי שותה? בבאור צריך להוסיף: וכנראה הפסוק נדרש „לחם לא אכל ה' ומים לא שתה ה'“.

(*) פסיקתא דרב כהנא על פי כתב יד אוקספורד ושנויי נוסחאות מכל כתבי היד ושרידי הגניזה עם פירוש ומבוא מאת דוב בר יעקב ישראל ז"ל מנדלבוים [שני כרסום], הוצאת בית המדרש לרבנים שבאמריקה, ניו יורק, תשכ"ב.

ראה „בצרון“, אייר, תשכ"ו.

- ארבעים טאה ¹¹⁶ — אבל סקח בן רמליהו היה אוכל מי טאה בזולות בקינוח סעודה (סנהדרין צד:).
 במועדו ¹¹⁷ — כנראה „מאוד“ ו„מועד“ הוא לשון נוסל על לשון.
 סחים ¹¹⁹ — „מחים“ ו„ממחה“ לשון נוסל על לשון.
 כליל לאשים ¹¹⁹ — שהעולה תהא על מוקדה במשך כל הלילה. וזה סמל ללינתו של הקביה בין בני ישראל.
 עלת תמיד ¹²⁰ — העולה מעתירה תמיד, בלי הפסקה, בעד בני ישראל.
 הסחיל לה קללה אחת מלטסה ¹²⁵ — כנראה לשון נקיה. והפרוש הוא „אלו שכב עמה“.
 אמור סעתח... לי כל בכור ¹²⁷ — רק ביום הזה נקדשו הבכורות ולא במשך גודי ישראל במדבר (בכורות ד: — ה.).
 מי שפרע... מן האחרונים ¹³³ — מי = מה. כלומר באותם הסכסיסים שנפרע מן הראשונים יפרע מן האחרונים.
 שהיזכרתו ¹⁴⁸ — זאת אומרת, או, ציל, „כשהזכרתו“.
 תדע לך שהוא כן ¹⁵³ — הכתובים לא מוכיחים ענין צדיק רודף צדיק או צדיק רודף רשע. ובכן ראה ויקיר ⁶³¹ אשר שם הנוסח הוא יותר טוב.
 מאחד ¹⁵⁷ — כאילו כתוב „עם (ע' חרוקה) אחד“ ראה ויקיר ⁶⁴⁰.
 ורחמי רשעים אנזרי ¹⁵⁸ — כשבזעתם של רשעים להתגבר ברחמים, או אנזריותם עוד יותר גוראה.
 פרוט את שמע ¹⁶⁴ — אמור את שמע בקול רם הכריז את שמע דוגמת „פרט דיוסנמא“ ראה [1941-42], 387-406 L. Finkelstein J. Q. R., n. s. 82.
 זו היא ניהנס של הקביה ¹⁶⁵ — בתמיה.
 בפרש שדי מלכים בה ¹⁶⁵ — כלומר כשפורשים מאלהים ומהתורה אשר בה מלכים ימלוכו.
 שמיני טנה ¹⁸⁶ — כנראה שבני אפרים שגו בחשבם שלידת משה היא זמן הסנולה. מלמד שהקיפן זרן הסדבר ¹⁸⁶ — להגן עליהם (ראה דברים לב: י).
 טרח בת אשר ¹⁸⁹ — „ושרת אחותם, ששרחו ונתרבו ימיה“ שכל טוב לבראשית מו: יז.
 את קשתי... סימנא דעלמא ¹⁹⁰ — הפסוק ממשיך: „והיתה לאות בריח“ והורשן אמר (איי=אמר: ר) שר שמעון הוא האות — סימנא דעלמא. ראה מנחם מענדל כשר, תורה שלמה דף תעית.
 כמות שחוא אחת בצונין ¹⁹⁰ — אחר המלה „שהוא“ להבין „ולא מזובי. לפני המלה „בצונין“ להבין „מזובי“.
 ולא היו בליים ¹⁹⁶ — מפני שלא היו בליים.
 בבאור: סילטן־שלסט. ²⁰⁶ — שלשם — עשאם משולשים.
 שאין לו צל ²¹⁰ — „מתאים לזנים אחדים של תפוחים שנשירת עליהם מתחילה כבר בקיץ וצילם מועט ביותר“ (ממכתבו של פרופסור יהודה פליקס).
 מוציא ניצתו קודם לעליו ²¹⁰ — „אפשר שגודלו לפני זנים שהקדימו את הפריחה לעלים. לעיתים מצאנו תופעה [כזאת] בסוף הקיץ, שעה שהעלים כבר נשרו, שאחרי ההשקאה מופיעה בתפוח פריחה חדשה ואף חנטה בשעה שהעץ עומד בשלכת“ (מאותו מכתב).
 והיו חלוקין אלו על אלו ²¹⁴ — ראה האגרת אל הקורנתיים א: ג: א—ב.
 היו חידוש דברים ²¹⁸ — ראה לוקס ז: יח—כב.
 שני אלפים טנה ²²² — על סמך הכתוב „ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום“ (משלי ח: ל) ויזמו של הקביה אלף שנה.
 בלשון מצרי ²²³ — ראה מעשי השליחים ב: ה—יב.

- בת גלים... ליטח²²⁵ — הדרש גרש מפני שבת גלים אינה שם מקום וליש לא נמצאת בסמיכות ירושלים.
- ולצים לצון חסדו לחם²²⁶ — והמשך הוא: נתיית ידי ואין מקשיב (משלי א: ט). וכן למטה בסעיף ג' והמשך בזמריה: ולא שמעו ולא הקשיבו אלי (זכריה א: ד). וכן למטה בסעיף ד' והמשך הוא: מרע מקשיב על שפתאון (משלי יז: ד). במלה "הקשיבו" מהדהדים הפסוקים האלה את בקשת ירמיהו "הקשיבו למצותי, הקשיבו לדברי תורה" (למעלה²²⁵). לקט אונן²²⁷ — ששבתה את מעשיה.
- ברא דסקולתא²²⁷ — רחב היתה בת כצען ובכך בן בנה ירמיה היה מצאצאי עבדים. על פינת נג²²⁷ — סוף הפסוק "מאשת מדנים ובית חברי גרש כרמו לכנסת ישראל. ננסא דבבג²³⁰ — מן הפסוק: ושפל אנשים יקים עליה (דניאל ד: יד). שלולים²³¹ — מחוברין.
- לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע ושדי מעול וכו'²⁴⁰ — איוב התאונן על שה' לא עננו ובסוף אמר בהתמרמרות הן תוי שוי יענגי (איוב לא: לה). לזה אליהוא אמר שהקביה לא רוצה להשתמש במלים חריפות ובכסויים משמציים ומזאת הסבה ממש ירמיה בדברו אל החוטאים והרשעים הלך בעקיצין ואמר בשם הקביה "מה מצאו אבותיכם בי עול ז' (ירמיה ב: ה).
- ויסוף ישית ידו על עיניך²⁴¹ — אמר הקביה אותו יד שלא שמשה בעבירה תבא והתנן על עיניך כזי שידעו הכל שהוא נקי מאשת פוסיפרי (מדרש מצוסט בתורה שלמה דף תתתע"ה. ראה ויקיר כג: ט).
- האון לנוף כניטון לכלים²⁴¹ — שהאון והשמיעה כולל כל המקף. ראה בבא קמא פה:.
- חרויבין תאכלו²⁴¹ — "מכתוב כי מי ה' וכו' ומצינו שאין הקביה מייחד שמו על הרעה. לזה וישו חרויבין תאכלו שאין זה רע כי יאי ענינתא לישראל וכו' יתנדאה צריך לחרויבא תב בחיובתא" (כלי סז מאת שמואל לאגיאורו לישעיה).
- לא ישבתי בסוד משחקים וצעלו ונ'²⁵⁰ — "לא חש לפרש רישא דקרא לפי השיטה השנית שמבואר שפיר: לא שמתתי בעולמי מאז שמפני ידך בוד ישבתי כי אני מתאבל תמיד על הגלות" (יפה ענין).
- כרסון רסיו²⁵¹ — לפני כן כגראה היו הכרסון הפוכין.
- אוי לי על שבתי²⁵² — "שבא מהימן לכל מלי' תרגום של "פתי יאמין לכל דברי" (משלי יד: טז).
- ויאמר "על עזבם את תורת"י²⁵³ — והמשך הפסוק: "אשר נתתי לפניהם היינו התינוקות שלא הבינו כלום אלא שהתורה נתנה לטניהם (ה"רש ישה מצוסט בשיירי קרבן לירושלמי חגיגה ט"א ה"ז).
- והנית בו יומס ולינה²⁵³ — תנא מהמה הלמד את התינוקות שהם הוגים אומרים דברים בלי להבינם כהוגן.
- סחר חורב²⁵⁴ — "לפי שהתורה ניתנה בהר חורב שהוא הר סיני ושם נשבעו כל ישראל לעסוק בה יומם ולילה אם כן כשישראל אינם עוסקים בתורה צריך שיחשוב האדם כאילו הר חורב בעצמו מכרזו ואומר אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" (מדרש שמואל על אבות פרק ששי משנה ג).
- מעלבונה של תורה²⁵⁴ — והמשך בשמיר מא: ז: "שכל מי שאינו עוסק תמיד בתורה הרי זה נוף להקביה... תרות מן המלכות".
- מצפצפים בקולט²⁵⁵ — כלומר הוגים מלים בלי להבינם כראוי.
- ותסלך אמת ארצה ונ'²⁵⁵ — וסוף הפסוק: ועשתה והצליחה, כלומר המלכות הרשעה.
- ארבע מאות ושמנים בתי כנסיות²⁵⁷ — הדיוק בא מהמלים "מלאתי משפטי" (א: כא) "מלאתי כתיב (ראה אירי ב: ב).

בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה, וכולם שלח אספטיאנוס והחריבן ²⁵⁷ — גראה שכאן גרש הפסוק „ואת כל בתי ירושלים שרף באש“ (מלכים ב' כה: ט): כלומר בתי ירושלים המשוכללים (ממלת „כל“) בלימוד מקרא ומשנה נשרפו. הלא אי אפשר לשער שכל בתי ירושלים באמת נשרפו.

הא עביד'ן קסולין ²⁵⁷ — מעשי רצח נמשכים ואנשי ירושלים לא חזרו בתשובה. לא כמו שהיה בראשונה: כל יום ויום חזרו בתשובה ולכן היו התמידים מכטרים על כל באי ירושלים עד שהגביא היה יכול להעיד על ירושלים ש„צדק לין בה“. בעזרת הכהנים ²⁵⁸ — „וירגמוהו אבן במצות המלך בחצר בית יהוה“ (דברי הימים ב כד: כא).

כי דמה בתוכה וכו' ²⁵⁸ — הפסוק הקודם: „לכן כה אמר אדני יהוה אוי עיר הדמים סיר אשר הלאהת בה וחלאהת לא יצאה ממנה“. זאת אומרת שיושבי ירושלים אטילו לא הרהרו בתשובה.

סרין ²⁶⁰ — שרף = שרף טורים.

תקפיהון זישראל ²⁶² — מוטב שיכלה הכעס... בעקירתן מן הארץ.

לפני אומות העולם ²⁶² — לא עשית אותם הפקר.

אי הקב"ה... נמולו ²⁶² — אע"פ שאעקור את ישראל שהם צרי בעת הזאת,

כעבור זמן אנקמה מאיבי העוקרים אותם.

מעשהו יטהר נבר ²⁶³ — כנראה הדרשן קורא „מעשהו יטהר גבר“? האם אפשר

שנחומיו של בשר דם כמו בועז יוהרו יותר מנחומיו של הקב"ה?

השכט ושלוח (שם) ²⁶⁶ — אולי לא ירמיה ז': כח אלא ירמיה כו: ה.

²⁸³ — ²⁸¹ — הכונה בדמים אלה היא להוכיח מתהלים העל"זמני שציון שנתה

באמרה „עזבני ה' וה' שכחני“.

האפט לנצח חסדו ²⁸² — אם אפס למה כתוב „לנצח“? הלא מה שאפס אפס? חוץ

מזה אם נביח ש„אפס“ סירושו „עזב“ או הענין מתאים מלה במלה למה שציון אמרה: „עזבני ה'“.

²⁸⁷ — ²⁸⁶ — הפסוקים מובאים מדניאל ומתהלים כדי להוכיח שימין ה' גם היא

משועבדת. וכיון שמן הנמנע הוא שימין ה' תשכח, לכן גם ירושלים לא תשכח.

הוא שדוד אומר... הושיעה ימינך וענני ²⁸⁷ — ראה רשיי על הפסוק הקודם.

למען יחלצון... וענני ²⁸⁷ — שיעור הפסוק הוא: יחלצון ידידך הושיעה למען

ימינך וענני.

ר' חנינא ²⁸⁸ — הוא מפרש את הפסוק „עזבני ה' לעיני אומות העולם“ בנוגע

לבנות ציון ששוביהן עזבו אותן בגועל נפש.

אותן הקרבנות שהיינו מקריבין לפניך ²⁹¹ — גראה שהמוזבר כאן על הקרבנות

לעגל: היכול אתה לשכוח את האשה והעולה שהקרבנו לעגל?

אמי הקב"ה אנכי הוא מנחמכם ³⁰² — אנכי הוא מנחמכם בנוגע לחרסה

שהצמונים והמואבים חרפו ל„אנכי“ באמרם שישראל עובדי עבודה זרה הם.

דרך האתרים ³⁰² — דרך האי תרים. זאת אומרת שהתייד הגדול — שמזלתו היא

של תרים רבים — כבר מת.

אילולי נסמכו על דעתו של זקן ³⁰⁷ — מה ענין „נסמכו על דעתו של זקן“?

הענין הוא שהזקן מירש שיעקב לא דימה שהאל ישקר אלא שהוא אמר לעצמו שיגיום החטא.

רגע הים ³⁰⁸ — רגע „איך משה נבקע“ אבן עזרא לאיוב ז': ה.

וכי מה ראה חים... ראה אותו וברח ³⁰⁸ — הים מסמל הריסת העולם ועם

ישראל יציבות הארץ. הענין נקשר לגשאו גזרות קולם ישאו גזרות דכים מקולות מים

רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יהוה“ (תהלים צג: ג"ד).

שבע עקרות הן ³¹⁰ — ענין שבע עקרות מבוסס כנראה על הפסוק „עקרה ילדה

שבעה“ (שמואל א ב: ב) שנדרש כאלו כתוב „שבע פעמים עקרה ילדה“.

ודמשק מנוחתו⁷ 317. — לפי פרושו של ר' יוסי חרדך וגם דמשק תהינה חלק מירושלים. שיקבט מלך מלכי המלכים ברוך הוא⁸ 318. — הקביה כביכול דרך וכבש את המים. ראה פס"ר קצב ומדרש תהלים צג: ה. ולמי אני נותנו וכו' 320. — כלומר, בשביל מי? לא בשביל עם ישראל שנותנים תהילתם לפסילים. אלא בשביל ציון (על פי מכתב מפרופסור יעקב פטוחובסקי). קומי הנהרי דאתיא נהוריך⁹ 321. — אפשר שזהו פתגם של אבי הכלה בזמן גשואיה. השוה שבת קט"ז: (על פי אותו המכתב). מלמדך¹⁰ 339. — והמשך הפסוק „להועיל“ שהדרשן דורש „להעלות עול“. א"ר פנחס למה הוא טוב... טוב¹¹ 355. — איך יכול מי שהוא טוב להיות ישר ו. א. קפדן? ואיך יכול מי שהוא ישר להיות טוב? על כן יורה חסאים בדרך — דרך התשובה. בערבא¹² 366. — כנראה לא ארץ ערב אלא חלק מארץ ישראל מפני ש„חתירתא“ היא מלה ארמית לא ערבית. ימיני¹³ 367. — הדרשן שם פסיק בין „יד“ ובין „ימיני“ ומפרש „ימיני“ שהקביה נשבע בימינו. אם בסלית¹⁴ 377. — אם ביסלתי.

ב. השנות על הפרושים של המהדיר

דיאו דיאו את לגבן, דאי אחא את לגבן קדמיי¹⁵ 90. — בבאור המהדיר מצטט את הריש ליברמן שהפרוש הוא „בוא אתה אצלנו ראשון“ אבל המשך הענין מוכיח שתשובת ישראל היא: „אתה אלהים בא אלינו ראשון“, אתה כביכול מספית על כבודך. מסוכה לסוכה¹⁶ 90. — הבאור מפרש: „מעגף לעגף“. אך עיון במקבילות מוכיח כי הפרוש הוא: „מחורשה לחורשה“ או „מסבך לסבך“. מציץ מן החרכים¹⁷ 90. — הבאור מפרש: „מלשון מציץ, מצספף (רשיש במ"ר יא: ב)“. אך המקבילות מוכיחות שמוצא המלה משורש „צוצץ“ — הצבי מראה עצמו לרצע, חולף ומראה עצמו עוד פעם. שומירה¹⁸ 102. — הבאור מפרש „טבעת“. ואם כן מהו ההבדל בין דעתו של ר' יוסה ברי חגינה ודעתו של ר' אחא? וכנראה ששומירה („שמרו“ באכדית) היא טבעת הזרוע שמסמלת שררה. ראה יוסף פרלס בספר היובל לאדולף שורץ דף 309. טעיף סו¹⁹ 104. — לא נכון להתחיל בסעיף חדש. דרשת ר' שמלאי ממשיכה באותו הענין. נטרונה²⁰ 107. — לפי פרושו של הריש ליברמן שהמהדיר מצטטו בבאור, „נטרונה“ הוא שבור מלכא מלך הפרתים. השערה זאת למרות באונותה, קשה לקבלה. לי נראה שר' יצחק דורש שתשועה תבוא מיד ה' מיד „נטרונה“; ור' אבין דורש שהתשועה באה על ידי בשר ודם כמו מרדכי ואסתר. בריותי אינן צריכין לבריותי²¹ 111. — הבאור מפרש: „שהם מתקיימים בלי מזונות מידי בני אדם, ק"ו שהקביה אינו צריך לבני אדם“. לי נראה שהפרוש הנכון הוא „בריותי אינן ניזונות מזה שצומח או מזה שיוצא מהצומח, כמו יין מגסן ושמן מזית“. התרגום באנגלית הוא: *My Creatures do not require for their sustenance the things which in accordance with My command they create*. לאכילתן של צדיקי לעתיד לבא²² 112. — הבאור מצטט את זרע אפרים שמפרש שהבהמות' ההיא מוכנת למאכל צדיקים לעתיד לבא. לי נראה יותר פרושו של מרדכי מרגליות: „והכונה שמאכל הבהמות הוא משופר ביותר, שהוא המאכל המזומן לצדיקים לעתיד לבא“ (ויק"ר, דף 524). האומר²³ 123. — הבאור לא ברור. הפרוש כנראה הוא שהקביה ישלים עצת מלאכיה, וזאת אומרת גביאזי, שכל אחד ואחד מהם אומר לירושלים תושב וכו'.

חיבלתי כתי' ¹⁴⁷ — הבאור מאסיל את הדרש והוא ששוט: כשהרשעים יורדים לשאול, הי מוביל את התהום לשם ומכסה אותם בו.
 אינן עוסיין פירות ¹⁴⁷ — הבאור מפרש „שמך מעשיו“. יותר נראה הוא הפרוש: שאינן מצליחין מעשיהם שאילו מצליחין היו מחריבין העולם (ידי משה למדרש רבה ל"ג א).
 שנים ¹⁶⁶ — ¹⁶⁵ — הבאור מציע: „דורש, שנים“ — שנים. זו א. המצחית הכפולות“. אך לי נראה שהדרשן דורש „שנים“ ממש כרמו למלה ופריעה. והולך דורש „עזו והדר לבושה“ כרמו לציצית ותפלים; „סיה פתחה בחכמה“ כרמו להענק תענק; „תורת חסד על לשונה“ כרמו לנתן תתן; „צופיה הליכות ביתה“ כרמו לפתח תפתח; „ולחם עצלות לא תאכל“ כרמו לעשר תעשר.

אזיקת שרח בת אשר... כאילין אמפומטא ¹⁸⁸ — הבאור מפרש אמפומטא: כמו חלונות מאירים אבל זהו ממש פרושו של ר' אליעזר „שהיו חלונות מאירים בין שביל לשביל“ (פדריא מב). ואם כן מהו החדוש שר' יוחנן שחיה אחרי ר' אליעזר מביא בדבריה של שרח שהגידה אותם במחזה שר' יוחנן חוה? על כן צריך לפרש „אמפומטא“ אחרת. אמפומטא משמעה „אנשי זיו וזהר“ (radiance, radiant personalities).
 במלה הזאת שרח רמזה לאישים גדולים, כמשה רבנו וכר' שמעון בן יוחי, שחיהם ומעשיהם היו מזהירים. והם שנתנו אמונה ובסחון לעם, בזמן שהצרות גברו, היינו שהמים עמדו להם... מימינם ומשמאלם (שמות יד: כט). בשעת משבר זו העם הגיע לידי יאוש ולא האמין שנס יארע להם. מעשיהם של המנהיגים כמשה רבנו ור' שמעון בן יוחי היו להם לזיו כחמה (אמפומטא). זהר אישיותם היה לסימנא דעלמא.

אנכי שלומי אמוני ישראל ¹⁸⁹ — כנראה שהדרשן דורש בפסוק הקודם „וכן התמו“ — האם תמו, אפסו מצחת הי בנוגע לדיני מצור? ובכן לית דין בישראל. ואת המלים „עיר ואם בישראל“ הדרשן דורש: „עיר“ זוהי אבל; „ואם בישראל“ זוהי שרח ששרתה ונתקיימה בישראל מזמן ירידתם למצרים עד מלחמת האומים הגורלית בזמנו של דוד ויראב.

שרי הקודש ושרי האלהים ²⁰⁷ — לי נראה שצריך לפרש „שרי קודש“ שגורים על העליונים ו„שרי האלהים“ שגורים על התחתונים. ולא כבאורו של המהדיר.
 פס ²¹² — לא „מוכר בשמים“ אלא „מפסם ומדשן את הבהמות“.
 פרקיס ²¹² — הבאור אומר: „מלה זו לא נתבררה“. אף על פי כן לפי הפסוק שנדרש השרש *ficarius* (מוכר תאנים) שיסטרוב מציע, או *cupedinarius* (מוכר מתוקים) שקראוס מציע נראה.

להפריח ²¹³ — צריך להוסיף לבאור „להפריח“ הוא ההפך של „מצמצם“.
 אלין ²³⁷ — המלים „והמשך הפסוק: „וישם לך שלום“ בבאור לא רק שאין מוסיפות שום דבר אלא הן מאפילות את הדרוש.

שמואל אי וכו' ²⁵⁵ — כאן צריכים להתחיל בסעיף קטן חדש.
 סעיף ב' ²⁸³ — הסעיף החדש מפסיק ומפריע את סתתוח הדרשה. סעיף קטן חדש היה מפסיק כאן.

שיר חדש (תהלים צו: א) ²⁸⁸ — צריך לתקן „תהלים צח: א“ שהמשכו „הושיעה לו ימינו“.

שמשותיך (ישעיה גז: יב) שוריק ²⁹⁷ — הבאור מפרש: „שוריק“ — חומות שלך וכו' „אך לפי הספור בנוגע לר' יהושע בן לוי אפשר לפרש „שוריק“ אלה שיכולים להביט ולראות בכל מקום שהוא ובכל שעה שהיא בעזרת האבנים שאירזו כמו שמשות.
 מאותה הנחמה שנחמתם לפני בהר סיני ³⁰⁷ — הבאור מציע „לשון כפול. גם הי מנחם אותם כפלים“. נראה לי שהפרוש הגכון הוא: על שקבלתם את ה„אבני“ בסיני אנכי אהיה מנחמכם.

כיתניין תמן נשא אשה ³²⁷ — בובר (קמז). וגם הבאור אומרים שהמלים האלה

הן התחלה של דרש חדש על „שוש אשישׁ“. אך אפשר לפרש שענין האיש שנשא אשה וברשה מביתו הוא משל להקביה שגרש את עמו. אבל עם ישראל לקח אתו את התורה כמו שהאשה לקחה את בעלה לבית אביה. ומכיון שעם ישראל שמח בתורה ישמח גם כן בישועה כמו שהאשה נתסקדה בבנים.

ר מאיר ³⁷⁰ — באור: „ברור שדלג הסופר וכו׳“. אך גראה לי שדבריר ב: כד לא מקביל. המקבילה נמצאת בפסיו׳ מה: יש (קפת). ואם כן יכול להיות שהמשל שניתן שם בעילום שם הוא של ר מאיר.

ג. מקבילות מספרות חז"ל

(בכל עמוד ועמוד המהדיר מביא מקבילות מספרות חז"ל. אלה המקבילות ממצות את החומר וכמעט אי אפשר למצוא חסרונות כאן. ובכל זאת למטרוד בלי כלום אי אפשר ובדעתי להוסיף מילואים אחדים):

לאחר שהיה לו בן וכו׳ ³⁵ — צריך להוסיף: פסיו׳ יג: ו (טג — י):

מה תפוח הזה ²¹⁰ — צריך להוסיף: שבת פח:.

דברי ²²⁵ — צריך להוסיף: סנהדרין צד:.

ארבעה ²⁴¹ — צריך להוסיף: איכה זוסא פרק א. ועיין דברי ד: ה.

בשקו ³⁵⁶ — צריך להוסיף: פסיו׳ קצט.

עד שהוא עומד במדת רחמים ³⁷⁰ — צריך להוסיף פסיו׳ קצח:.

¹⁸⁶ — ההוראה לאמנת שמואל ה׳ גרמת מבוכה. אמנת שמואל׳ גרשמה ברשימת

המקורות כמדוש שמואל׳. חוץ מזה לא מצאתי את המאמר בפרשה ה.

ד. תיקוני דפוס

ההגהה בספר היא מצויינת ולכן מספר השגיאות קטן מאוד.

בלוח ראשי תבות וקיצורים צריך להוסיף:

ג קטעי גניזה

ע ערוך

ש ילקוט שמעוני

2 ^o	בבאור: לא „בך א׳ אלא „בך כב׳
75 ¹²	במקבילות „טבח גדול׳: לא „עמוד 731 אלא „עמוד 721
77 ¹	בבאור: לא „ביק פה׳ אלא „ביק ס׳ב׳.
90 ⁴	בבאור: לא „שציל דאירא וכו׳ אלא „שציל דאורא וכו׳
91 ¹¹	בבאור: לא „סור אויח קכ׳ אלא „סור אויח קכ׳ח
122 ²²	בבאור: לא „ור׳ נחמן דורש׳ אלא „ור׳ נחמיה דורש׳
147 ³⁰	בבאור: לא „ציל למחת׳ אלא „ציל למחות׳
190 ⁸	במקבילות: לא „עמ׳ 274 אלא „עמוד 187
191 ⁴	במקבילות: לא „ב׳ר ט: ו׳ אלא „ב׳ר עט: ו׳
192 ⁴	בבאור: לא „specula׳ אלא „spicula׳
197 ³⁰	במקבילות: לא „ה: ד׳ אלא „ח: ד׳
209 ⁸	במקבילות: לא „עמ׳ 450 אלא „עמ׳ 459
216 ¹⁷	לא „(ישעיה ד: לב) אלא „(ישעיה ד: ב)
216 ¹⁸	לא „מהיות לכם עבדים׳ אלא „מהיות להם עבדים׳
219 ⁸	בבאור: אחרי המלה „חלק׳ צריך להוסיף את המספר „6.
221 ²²	בבאור: לא „לג: ג׳ אלא „לג: ב׳
226 ⁸	במקבילות: לא „ע׳ו י׳א׳ אלא „ע׳ו י׳ח׳:
239 ⁸	במקבילות: לא „ח׳יב עמ׳ 250 אלא „ח׳א עמ׳ 250

255 ^o	בבאור: לא „פתיחה לאירי די אלא „פתיחה לאירי ב”
266 ^o	במקבילות: לא „אירי ב: ב” אלא „אירי ב: יג”
297 ^o	בבאור: לא „(בראשית מט: ב”) אלא „(בראשית מט: כב)”
303 ^o	לא „לפי הקביה” אלא „לפני הקביה”
319 ^o	במקבילות: לא „ברכות פז” אלא „ברכות פ”ז”
326 ^{oa}	אחרי „גבילה ונשמחה בך” להוסיף: „(שה”ש א: ו)”
336 ^o	„ושקד” כגראה שצ”ל „ושקט”
437 ^{oa}	צריך למחוק את הפסוק אחרי „יצחק” ולשים פסוק אחרי „בברכתו”
338 ^o	בבאור: לא „355” אלא „336” ^o
338 ^{oa}	צריך לשים פסוק אחרי „חג” ולשים סוף פסוק אחרי „עצמו”
351 ^o	בבאור: לא „עמוד 62 הערה 6” אלא „עמוד 52 הערה 5”
356 ^o	בבאור: לא „עמוד 367” אלא „עמוד 357”
356 ^o	לא „(שם יב: יח)” אלא „(משלי יב: יח)”
359 ^o	במקבילות: לא „עמוד קכז” אלא „עמוד קכד”
370 ^o	בבאור: לא „אות קמד” אלא „אות קמב”
372 ^o	בבאור: לא „הערה 51” אלא „הערה 59”
379 ^o	במקבילות: לא „עמוד 166” אלא „עמוד 116”
386 ^o	במקבילות: לא „מד”ר” אלא „קה”ר”
409 ^{oa}	לא „(תהלים כב: א)” אלא „(תהלים כד: א)”
415 ^o	במקבילות: לא „סנהדרין ד: ט” אלא „סנהדרין ד: ו”
434 ^o	לא „(במדבר כט”ל)” אלא „(במדבר כט: לט)”
452 ^{oa}	לא „ש”עלה” אלא „שעל”

כל וההשגות והתיקונים המוצעים והמובאים כאן אינם מפחיתים בשום אופן את הדרו של הבנין שד”ר מגדלבוים בנה לנוי ולתפארת. הבנין הזה על תילו הוא עומד. והריני תפילה שכוחו של ד”ר מגדלבוים יעמוד לו להמשיך בעבודתו שהתחיל בה ויראה ברכה בעמלו להרבות תורה בישראל.

